

УДК 338.43

Томашевська Ольга Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки підприємства ім. проф. І.Н. Романенка

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Томашевская Ольга Анатольевна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры экономики предприятия им. проф. И.Н. Романенко

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Tomashevskia Olga

PhD in Economics, Associate Professors,

Department of Economics of the Enterprise named after prof. I.N. Romanenko

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ГАЛУЗЬ КАРТОПЛЯРСТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ

ОТРАСЛЬ КАРТОФЕЛЕВОДСТВА В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ

СОСТОЯНИЕ И КЛЮЧЕВЫЕ ПРОБЛЕМЫ

POTATO GROWING INDUSTRY IN UKRAINE: CURRENT STATE

AND KEY PROBLEMS

***Анотація.** Проаналізовано сучасний стан та проблеми функціонування галузі картоплярства в Україні, досліджено вплив рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств на економічну ефективність вирощування картоплі.*

***Ключові слова:** картопля, рівень спеціалізації, економічна ефективність, собівартість, прибуток, рівень рентабельності.*

Аннотация. Проанализировано современное состояние и проблемы функционирования отрасли картофелеводства в Украине, исследовано влияние уровня специализации сельскохозяйственных предприятий на экономическую эффективность выращивания картофеля.

Ключевые слова: картофель, уровень специализации, экономическая эффективность, себестоимость, прибыль, уровень рентабельности.

Summary. The present state and problems of functioning of the potato industry in Ukraine are analyzed, the influence of the level of specialization of agricultural enterprises on the economic efficiency of growing potatoes is researched.

Key words: potatoes, level of specialization, economic efficiency, prime cost, profit, profitability level.

Картопля - один із найцінніших і важливих видів сільськогосподарської продукції, що лежить в основі гарантування продовольчої безпеки держави. Цінність цієї культури обумовлюється смаковими якостями та корисним для організму людини хімічним складом. Вміст білка, який за своїм амінокислотним складом близький до м'яса та добре засвоюється організмом, складає 1,5-3%. Окрім того, білок містить ряд амінокислот, які не синтезуються організмом людини.

Через високу економічну доступність для всіх верств населення споживання картоплі в нашій країні є стабільним. Середньодушове споживання картоплі у 2017 р. склало в Україні 143,4 кг, що на 15,6 % вище науково обґрунтованих медичних норм споживання. У першому півріччі 2018 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року зазначений показник скоротився на 3 %. У регіональному розрізі найбільшим рівень споживання картоплі у 2017 р. був в Івано-Франківській (190,8 кг), Житомирській (189,2 кг) Вінницькій (186,9 кг),

Львівській (183,9 кг) і Волинській (183,9 кг) областях. Найменше картоплі на душу населення було спожито в Луганській (117,2 кг), Запорізькій (107,6 кг) та Одеській (107,1 кг) областях.

Україна входить до п'ятірки найбільших країн-виробників картоплі, останніми роками зростають також обсяги її експорту. Так, у 2017 р. на зовнішні ринки було реалізовано 17,6 тис. тонн цієї культури на суму 3,4 млн. дол. США. Поставки здійснювались в основному до Азербайджану та Нідерландів. Обсяг імпорту склав 3,8 тис. т на суму 2 млн. дол. США. Імпортувалась переважно насіннева картопля з країн Європейського Союзу та рання товарна з Єгипту.

Особливістю галузі картоплярства є зосередження виробництва у господарствах населення. Якщо у 1990 р. частка домогосподарств у валовому виробництві картоплі становила 71 %, то у 2017 р. зазначений показник зріс до 98%. У середньому по Україні 65% господарств населення забезпечують себе власновирощеною картоплею, якщо говорити про сільську місцевість, то рівень самозабезпечення сягає тут майже 90%.

Рівень самозабезпеченості ринку картоплі, який визначається відсотковим співвідношенням обсягів власного виробництва до внутрішнього використання, з позицій гарантування продовольчої безпеки є достатнім. Так, у 2017 р. він склав 101,7%, у 2018 р. - 100 % (табл. 1).

Таблиця 1

Баланс попиту та пропозиції картоплі в Україні, тис. тонн

	2017 р.	2018 р. (розрахункове)
Пропозиція	21856	22010
внутрішній ринок – всього	21832	22000
у т.ч. власне виробництво	22208	22000
зміна запасів	376	0
імпорт	24	10
Попит	21856	22010
внутрішній ринок – всього	21838	21990
у тому числі:	6091	6090

фонд споживання		
використано на посадку	5565	5700
інше (витрати на корм, переробка, втрати тощо)	10182	10200
експорт	18	20

Джерело: [2]

Попри скорочення посівних площ (на 117,9 тис. га або на 8,4%) виробництво картоплі впродовж останніх років перевищує 20 млн т, що є результатом підвищення середньої урожайності з 161,0 ц/га у 2012 р. до 167,8 ц/га у 2017 р. При цьому різниця у показниках між середньою урожайністю в сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення, за даними 2017 року, становить 71,6 ц/га. Водночас, за вказаний період середня урожайність вирощування картоплі зросла як у сільськогосподарських підприємствах – на 24,2%, так і в господарствах населення - на 4,2%. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка виробництва картоплі в Україні

	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2012 р., %
Площа, тис. га							
усі категорії господарств	1444,1	1394,1	1342,8	1291	1311,6	1323,2	91,6
у т.ч. с.-г. підприємства	39,4	29,8	29,6	23	21,8	17,8	45,2
% до усіх категорій	2,7	2,1	2,2	1,8	1,7	1,3	
господарства населення	1404,7	1364,3	1313,2	1268	1289,8	1305,4	92,9
Виробництво, тис. т							
усі категорії господарств	23250	22259	23693	20839	21750	22208	95,5
у т.ч. с.-г. підприємства	757	659	759	456	468	429	56,7
% до усіх категорій	3,3	3,0	3,2	2,2	2,2	1,9	
господарства населення	22493	21599	22935	20383	21282	21779	96,8
Урожайність, ц/га							
усі категорії господарств	161,0	159,7	176,4	161,4	165,8	167,8	104,2
с.-г. підприємства	192,0	221,2	256,4	198,6	212,1	238,4	124,2
% до усіх категорій	119,3	138,5	145,4	123,0	127,9	142,1	
господарства населення	160,1	158,3	174,6	160,8	165,0	166,8	104,2

Джерело: [1]

Варто зазначити, що рівень середньої урожайності картоплі є одним із важливих показників ефективності галузі. Зазначений показник виступає мірилом порівняльної оцінки ефективності технології вирощування

культури, її сортів та системи агротехнічних заходів у країнах світу. Найвищим є рівень урожайності картоплі у США - 490,2 ц/га, Німеччині - 444,2 ц/га, Данії – 424,8 ц/га, Австралії - 404,1 ц/га, у світі середня урожайність складає 198,5 ц/га. В Україні урожайність картоплі майже на 30 ц/га нижча за середньосвітову.

Питома вага картоплі у структурі виручки від реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами є незначною (менше 1 %) та протягом останніх років має тенденцію до зниження (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка показників економічної ефективності виробництва картоплі у сільськогосподарських підприємствах України

	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2012 р., %
Виробничі витрати на 1 га, грн	25970	30902	40008	42068	50902	63277	зб. у 2,4 р.
Виробнича собівартість 1 ц, грн	126,48	129,10	148,41	194,34	217,14	240,15	189,9
Повна собівартість 1 ц, грн	147,25	151,03	196,58	202,52	226,28	299,66	зб. у 2 р.
Ціна реалізації 1 ц, грн	115,58	185,72	214,66	251,61	260,81	329,63	зб. у 2,9 р.
Рівень рентабельності виробництва картоплі, %	-21,5	23,0	9,2	24,2	15,3	10,0	x
Частка картоплі у виручці від реалізації сільськогосподарської продукції, %	0,4	0,7	0,7	0,3	0,2		x

Джерело: розраховано за [1]

Упродовж 2012-2017 рр. розмір повної собівартості 1 ц картоплі зріс у 2 рази – до 299,66 грн у звітному році. При цьому ціна реалізації підвищилась швидшими темпами – у 2,9 рази, відтак рівень рентабельності склав 10,0 %. Найвищим рівень прибутковості при вирощуванні цієї культури був у 2015 р. – 24,2%, 2012 р. виявився для підприємств-виробників картоплі збитковим - на кожен гривню понесених витрат було отримано 21,5 коп. збитку.

Аналіз рівня спеціалізації та його впливу на економічну ефективність вирощування картоплі у сільськогосподарських підприємствах, показав,

що вирощуванням картоплі у 2017 р. займались 250 сільськогосподарських підприємств, що становило 2,7 % від їх загальної кількості (табл. 4).

Таблиця 4

Кількість сільськогосподарських підприємств України за рівнем спеціалізації на вирощуванні картоплі у 2017 р.

Кількість підприємств, що реалізовували картоплю	250
Частка до усіх підприємств, %	2,7
Кількість підприємств з рівнем спеціалізації:	
до 30 %	223
% до підприємств, що реалізовували картоплю	89,2
% у обсягах реалізації	68,3
30,1-60 %	16
% до підприємств, що реалізовували картоплю	6,4
% у обсягах реалізації	13,4
більше 60 %	11
% до підприємств, що реалізовували картоплю	4,4
% у обсягах реалізації	18,3

Джерело: розраховано за [1]

Переважну частину мали підприємства з рівнем спеціалізації до 30% - їх налічувалось 223 од., або 89,2%. Найменшою була частка підприємств з рівнем спеціалізації більше 60% - 11 од.

У середньому площа під картоплею в одному підприємстві, що спеціалізується на її вирощуванні, становить 61 га, найбільшою є площа у підприємствах з рівнем спеціалізації більше 60% - 178 га (табл. 5).

Таблиця 5

Вплив спеціалізації на ефективність виробництва картоплі у сільськогосподарських підприємствах України, 2017 рік

Показники	Групи за часткою картоплі у виручці, %		
	0,1-30	30,1-60	Більше 60
Кількість підприємств	223	16	11
% до усього	89,2	6,4	4,4
Площа, тис. га	11,7	1,7	2,0
% до усього	76,3	10,9	12,8
Площа картоплі в середньому на 1 господарство, га	52	104	178
Виробництво картоплі, тис. ц	2674	430	505
% до усього	74,1	11,9	14,0
Урожайність, ц/га	228,9	257,5	258,6
% до усього	97,1	109,2	109,7

Виробничі витрати на 1 га, грн	50251	50220	57814
Виробнича собівартість 1 ц, грн	219,52	194,99	223,57
Реалізовано картоплі, тис. ц	1784	350	478
% до усього	68,3	13,4	18,3
Повна собівартість 1 ц, грн	283,45	206,45	262,77
Ціна реалізації 1 ц, грн	248,66	243,93	318,51
Рівень рентабельності виробництва картоплі, %	-12,3	18,2	21,2
Частка картоплі у виручці від реалізації сільськогосподарської продукції, %	3,1	45,0	79,4

Джерело: розраховано за [1]

Основна частина картоплі вирощується у підприємствах з рівнем спеціалізації до 30%. У 2016 р. цією групою підприємств було вирощено її в обсязі 2674 тис. ц., що становить 74,1% від загального виробництва. Урожайність картоплі тут найнижча – 228,9 ц/га – на 2,9% менше за середній рівень. Розмір повної собівартості 1 ц перевищив ціну реалізації на 34,79 грн, як наслідок, рівень збитковості склав 12,3%. Найприбутковішим виробництво картоплі було у підприємствах з рівнем спеціалізації більше 60% - на кожну гривню витрат отримано 21,2 коп. прибутку. При рівні повної собівартості ненайнижчому за середній, ціна реалізації перевищила останній на 57,7 грн. (на 22%).

Попри статус одного з найбільших виробників картоплі, Україна практично її не переробляє – на промислову переробку надходить близько 5 % урожаю, у той же час у Європі при удвічі вищій врожайності у свіжому вигляді споживається лише 7 % цієї культури. Така невідповідність є однією з причини низької ефективності галузі.

Підвищити маржинальність можливо за рахунок застосування стратегії продуктової диверсифікації через формування ланцюга нової доданої вартості. Насамперед, її можна отримати в процесі переробки картоплі, а також зберігання в спеціальних сховищах. Як свідчить аналіз даних балансу картоплі, останніми роками зростає частка картоплі, що надходить на переробку. Зокрема, якщо в 2000 р. на переробку

спрямовували лише 220 тис. тонн картоплі або близько 1,1 % від усього обсягу її виробництва, то в 2010 р. уже 14,5 %, а в 2017 р. — 15,1 % [4].

На сьогодні в Україні набуло розвитку виробництво чіпсів, зростає попит на заморожену картоплю фрі, особливо у сегменті HoReCa (сфері індустрії гостинності). Одним із перспективних напрямів вітчизняного картоплярства могло б стати виробництво крохмалю, ціна на який на світовому ринку становить ринку 550 дол. США за одну тонну при річному попиті 1,8 млн тонн.

Окрім того, з картоплі можна виробляти найвищий сорт протеїну для спортивного харчування. Рівень світової ціни на такий протеїн складає близько 1500 дол/тонна. Один відсоток органічних волокон, що містяться в картоплі у поєднанні з чотирма відсотками води замінюють 5% м'яса у фарші та лежать в основі дієт, направлених на зниження ваги. Ціна 1 т таких волокон коливається в межах 1500 дол. США. Картопля може бути придатна для приготування органічного добрива, яке з розрахунку на 1 т містить 18 кг азоту, по 4 кг магнію та фосфору.

На перспективу виробництво картоплі залишатиметься одним із важливих стратегічних напрямів забезпечення продовольчої безпеки. Водночас значний економічний ефект для держави ґрунтується на налагодженні та збільшенні обсягів експорту картоплі, що за умов створення відповідних інституційних засад забезпечить підвищення доходів від її вирощування та дасть поштовх розвитку індустріального картоплярства в сільськогосподарських підприємствах [3].

Таким чином, забезпечення ефективного функціонування галузі картоплярства суттєво залежить від комплексу чинників, основним з яких є створення ланцюга доданої вартості шляхом подальшого розвитку переробної промисловості.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Картопля–2018. несподіванок не очікується [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/kartoplya2018-nespodivanok-ne-ochikuyetsya>
3. Ринок картоплі: основні тренди. Агробізнес сьогодні. 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/10262-rynok-kartopli-osnovni-trendy.html>
4. Ринок картоплі: шукайте маржу в переробці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.growthow.in.ua/rynok-kartopli-shukajte-marzhu-v-pererobtsi/>